

Степан НАЛИВАЙКО,
ст. наук. співроб. НДІУ,
м. Київ

Деякі українські реалії в світлі санскритських господарських і військових термінів

Як відзначають дослідники, українці розрізняють вози, в які впрягають волів — *воловий запряг*, *воловий віз*, у чумаків — *мажа*, і ті, в які впрягають коней — *кінський запряг*, *кінський віз*. Кінські вози легші, а замість волового дишла у них часто дві голоблі (ВСЭ, 168). Ці дані цікаві тим, що такі само запряги існували в Індії й означалися спеціальними термінами: санскр. *ashvaratha* (хінді *ashvarath*) — «кінський запряг», «кінський повіз» і санскр. *goratha* (хінді *gorath*) — «воловий запряг», «воловий повіз». Синонімами до цих двох термінів є санскр. *ashvayana* (хінді *ashvayan*) і санскр. *goyana* (хінді *goyan*). Тобто маємо санскритські терміни *ашваратха-ашваяна* для кінського запрягу й *горатха-гояна* для волового запрягу.

Санскр. *goratha*, *goyana*, хінді *gorath*, *goyan* означає «повіз, що його тягнуть воли, бики або корови», «воловий/бичачий запряг». Термін складають компоненти *go*+*yana*, де *go* — «бик», «віл», «корова». А *ratha* (хінді *rath*) і *yana* (хінді *yan*) — «віз», «повіз», «підвода», «колісниця», «засіб пересування» (СРС, 196, 530, 537). Тобто *ratha-rath* і *yana-yan* — синоніми й можуть взаємозамінюватися.

Відповідно санскритські назви для кінського запрягу *ashvaratha* й *ашваяна*, хінді *ашваян* (санскр. *ashva* — «кінь»; СРС, 82). *Ashvaratha* може мати й форму з переставленими компонентами, тобто *rathashva*.

Водночас *ratha* ще означає «воїн на колісниці», «воїн», «герой» (СРС, 537). Це спонукає співставити санскр. *ratha* з укр. *ратник* — «воїн», «боєць», тим більше що санскрит знає слова *rathik* і *rathnik* — «колісничний воїн». Не виключено, що укр. *ратник* споріднене з цими санскритськими словами.

Ашваратха-горатха й *ашваяна-гояна* з війських та селянських термінів поступово стали військо-селянськими іменами й прізвиськами. Імена, постали з цих термінів, незрідка мають боги й видатні постаті індійської міфології та епосу.

Відбилися ці терміни й у топонімах, і гідронімах. Наприклад, у назві *Горатхагірі* на сході Індії, «Гора Горатха», досл. «Гора Воловий запряг» (санскр. *giri* = укр. *гора*). Вона згадується в «Махабгараті», джайнських і санскритських джерелах. Фортецю *Горатхагірі*, розташовану на горі, штурмувало численне військо царя Кхаравели з держави Калінга,

котрий, узявши фортецю, одразу рушив на Магадгу, сусідню державу. З *Горатхагірі* було видно кордони Магадги (Law, 220). Давньоіндійські пам'ятки згадують царя Мандгату, котрий завоював кілька країн, серед них *Апарагояну* й *Уттарактуру*. Назва *Апарагояна* якраз і містить *гояна* — «воловий запряг», а *арага* в санскриті — «західний бік», «захід» (СРС, 52). Тобто назва *Апарагояна* означає «Західна Гояна». Країна лежала, очевидно, на захід від володінь Мандгати, який завоював її. До речі, давньоіндійські джерела знають і дві держави *Куру*: *Уттарактуру* — «Північна Куру» й *Дакшінакуру* — «Південна Куру». Причому місцезрозташування Уттарактуру остаточно не з'ясоване. Мандгата з Уттарактуру забрав із собою додому багато її мешканців, а місце, де вони поселилися, стало називатися *Курукшетра* — «Поле Куру» (саме на Курукшетрі відбулася знаменита битва, описана в «Махабхараті»). Чимало новосельців потім прийняли буддизм (Law, 50). Давню Курукшетру джерела розташовують між ріками Сарасвати на півночі й Дрішадвати на півдні, столиця її *Індрапрастха* — «Престол Індри».

«Махабхарата» знає ріку *Ашваратха* — «Кінська колісниця». Назва досить незвична для ріки, проте є й інші річкові назви з *ратха*: *Джйотіратха*, «Осяйна колісниця» — притока річки Шона, *Чітрататха*, «Барвиста колісниця» — відома в давнину річка, називана й *Ратхачітра*.

Священна Ганга має назву *Бгагіратхі* — «Бгагіратхина», за іменем легендарного царя, через якого священна ріка спустилася з небес на землю. А син річки-богині Ганги — *Бгішма* (пор. українське прізвище *Бушма*) має друге ім'я *Бгагіратхіпутра* — «Син Бгагіратхі-Ганги» (санскр. *putra* — «син», *putri* — «дочка»; пор. укр. прізвища *Путра*, *Путря*, *Путрик*, *Путренко* й село *Путрівка* на Київщині).

Ім'я *Деваратха* — «Божественна колісниця» або «Колісниця богів» має значенневого двійника — *Деваяна* (хінді *Дев'ян*). На українському ґрунті санскр. *deva*, хінді *dev* — «бог» має форму *дей*. Це відбито в українських прізвищах *Дей*, *Болудей*, *Білдей*, *Матирдей* тощо. *Болудей* і *Білдей* (РВЗ, 35, 343) — українські різновиди санскритського та хінді імен *Баладева* й *Бальдев*, яке мав старший брат Крішні і яке означає «Могутній бог». У боспорських написах III ст. це ім'я грецька мова передає як *Балодей*. Тож можна припустити, що слов'янське чоловіче ім'я *Деян* (*Дей+ян*) — споріднене з санскритським *Деваяна* й хінді *Дев'ян*. Є і важливий термін *devayana*, який означає «божественна путь». Це один із двох шляхів, який веде душу небіжчика в світ богів після того, як вона полишає тіло.

Іменам *Деваратха* й *Деваяна* відповідає ім'я *Деваваха*; його мав цар Яяті, батько Яду, родо-

начальника ядавів. Компонент *vaha* (хінді *vah*) в імені *Devavaha* також означає «повіз», «колісниця» (СРС, 580) і тотожний укр. *віз*. Тож і ім'я *Деваваха* означає *Боговіз*, *Божественна колісниця*, *Повіз богів*.

Жіноча форма чоловічого імені *Деваяна* — *Деваяні*. Таке ім'я мала дружина царя Яяті, мати синів Яду й Турвашу. А Яду — родоначальник *ядавів*, племені, яке споріднене з літописними *ятвягами* і з якого походили Крішна та його старший брат. Імена обох братів рясно відбиті в українців як прізвища (ТРС, 51 — 57). *Деваяні* звали й дружину Сканди, бога війни, сина бога Шиви та його дружини Парваті, імена яких теж відбиті в українців як прізвища.

Є чоловіче воїнське ім'я *Махаратха* — «Велика колісниця», що його мав син мудреця-воїна Вішвамітри. І є важливий буддистський термін *махаяна* — теж «велика колісниця». Він означає одну з двох основних шкіл буддизму, поширену в Китаї, Японії, Кореї, В'єтнамі й деяких інших країнах. Друга школа, поширена на Цейлоні (Шрі Ланка) й країнах Індокитаю — *хінаяна*, «мала колісниця».

Ім'я *Дгармаратха* означає «Колісниця Дгарми», де *Дгарма* — бог правосуддя і справедливості *Яма* (пор. численні *Ямполі* в Україні), а *дгарма* — релігійні й моральні приписи, викладені в дгармашастрах — давньоіндійських писемних пам'ятках. Ім'я *Дгарма* утворене від санскр. *dhar*, спорідненого з укр. «держати» (споріднене з укр. *держазя*, *держивець*, *державник*, *самодержець* тощо), воно може мати й форму *Дгамма*. Тобто *Дгармаратха* тотожне *Дгаммаратха*, *Дгаммаратх*. Що спонукає співвіднести з ним слов'янське ім'я *Домарид*. Якщо ці імена справді споріднені, то так само можуть бути споріднені й інші індійські та слов'янські імена. Наприклад, індійське *Дгармагірі* — «Гора/Оплот дгарми/віри» й слов'янське *Домажир* (*jiir* у памірських мовах — «гора», воно тотожне санскр. *giri* й укр. *гора*). Ім'я *Дгармаратха-Дгаммаратха-Дгаммаратх*, як і *Деваратха* — *Деваяна*, може мати свого двійника *Дгармаяна-Дгаммаяна-Дгаммаян*. А він і собі знаходить слов'янського родича — ім'я *Даміан*, *Даміян*, укр. *Дем'ян*. Тобто ім'я *Даміан*, *Даміян*, *Дем'ян*, не зовсім зрозуміле дослідникам (ЕСУМ, II 32), може тлумачитися як «Колісниця дгарми/віри», де *дгарма* означає всю сукупність релігійних, моральних та етичних норм, яких праведна, чеснотлива людина має дотримуватися в житті, тобто норми людської поведінки в суспільстві.

Термін *ratha* пов'язаний переважно з воїнським станом і з конем, а *yana* — з селянським і волон, биком. Тому елемент *ратха* значно частіший у кшатрійських іменах, аніж *яна* у селянських. Бо, скажімо, обидва епоси, «Махабхарата» й «Рамаяна» — переважно воїнські, у них фігурує безліч героїв з різноманітними

воїнськими іменами, в тому числі і з *ратха*. Проте обидва слова — *ратха* і *яна* — синоніми, й коли існує ім'я з одним із цих компонентів, то може існувати і його паралельна форма з іншим компонентом.

Слово *ратха* вживається з іменами богів і на означення богів. Коли воно вживається з іменем якогось божества, то позначає або інше божество, або якусь реалію, пов'язану з ним:

Бгагаратха — «Колісниця щастя», де санскр. *Bhaga* (хінді *Bhag*) — бог щастя, добробуту й благополуччя, споріднене з нашим *Бог*. В Індії є річка *Bhaga* (хінді *Bhag*), а в Україні — *Буг* (давні фіксації — *Бог*, *Боуг*). Бгага зливається з іншою річкою, що має назву *Чандра*, і далі вони обидві течуть одним руслом під назвою *Чандрабгага*. Індійська *Чандра* теж має українську родичку — річка й село *Шандра* є в Миронівському районі на Київщині.

Бріхадратха — «Величезна колісниця» — ім'я Індри, царя богів і ватажка небесного воїнства; *Вішнуратха*, «Колісниця Вішну» — Гаруда, іздовий птах Вішну; *Чітрататхі*, «Блискучюколісничка» — одне з імен богині-воїтельки Дурги, дружини Шіви; *Шіваратха* — «Колісниця Шіви» тощо. Із Сонцем пов'язані чоловічі імена *Авіратха* — «Сонячна колісниця», *Діваратха* — «Денна колісниця», *Дівіратха* — «Небесна колісниця», *Равіратха* й *Ушадратха* — «Колісниця Сонця», *Шучіратха* — «Ясна колісниця» (ІН, 59, 76, 94, 120, 339, 394, 458 тощо).

Надзвичайно поширене *ратха* в іменах царів, причому часто в поєднанні з якимось числівником. З чого видно, що колісниця відіграла колись величезну роль, а могутність царя визначалася кількістю колісниць.

Атіратха (санскр. *ati* споріднене з рос. *очень*) й *Багуратха* — «Багато колісниць» (санскр. *bahu*, *bahuta* — «дуже», «вкрай») споріднене з укр. *багато*).

Аштаратха — «Вісім колісниць». Таке ім'я мав син царя *Бгмаратхи*.

Дашаратха — «Десять колісниць». Його мав батько Рами, героя «Рамаяни», який і сам зветься *Падмаратха* — «Лотосна колісниця» (санскр. *padma* — «лотос»).

Наваратха — «Дев'ять колісниць». Це ім'я мав батько Дашаратхи (санскр. *nava*, *navaika*, хінді *navaik* — «дєв'ять») і водночас «новий», пор. укр. прізвище *Новак*).

Шатаратха — «Сто колісниць» (санскр. *shata*, хінді *sat* — «сто»), царське ім'я. Воно, можливо, проливає світло на одне українське прізвище, коли зважити, що *ratha* тотожне *уана* (*uan*). Тож воїнське ім'я *Шатаратха* може мати й форму *Шатаяна*, *Шатаян*. По-українському це б звучало *Стоян*. Дотеперішнє тлумачення цього слов'янського імені й українського прізвища від дієслова *стояти* вик-

ликає серйозні сумніви через брак переконливої аргументації і вмотивованості.

Підтримує нове тлумачення прізвища *Стоян* і гідронімний факт. Компонент *shata* — «сто» містить індійська річкова назва *Шатадру*, досл. «Стобіжна», «Стострумкова», «Стопотічна». Шатадру (зараз *Сатледж*), одна з річок у Пенджабі (*Ленджаб* — «П'ять річок», а *Шатадру* — одна з п'яти річок, що творять цю назву). І вона має свого українського двійника — річку *Стоход*, притоку Прип'яті. У назвах *Шатадру* й *Стоход* перші компоненти (*Шата* й *Сто*) мають спільне походження й однакове значення — вони етимологічно тотожні. Компоненти ж *ход* і *дру* тотожні значеннево, бо санскр. *dru* означає «іти», «плинути», «бігти» (СРС, 292). Воно споріднене з рос. *удрать*, *удирать* і наявне в слов'янських гідронімах *Драва*, *Дрина*, *Дрипа*, *Друть* та ін.

Судячи з імен, до повозів і колісниць причетні не лише воли й коні, а й інші тварини, а також птахи й навіть плазуни.

Агіратха — «Змієва колісниця», ім'я царя в індійському епосі. Санскр. *ahi* — «змій» споріднене з укр. *вуж*, рос. *уж*. Ім'я *Агіджит* — «Переможець Агі» мають Індра й Крішна. Врітра, злий демон, який перегороджує ріки й не дає їм текти, символ зими, і якого здолав у двобої Індра, теж *Агі* — «Змій», «Вуж». Врітра фігурує в українському фольклорі як злий цар *Ворот* або *Воротар*. Перемога Індри над Врітрою символізує настання весни, Новий рік.

Маюраратха — «Пав'яча колісниця» (санскр. *maurika*, хінді *maur* — «павич», «пав»). Ім'я Сканди, бога війни, сина Шіви (уособлює в тризубі середнє вістря) і Парваті, дружини Шіви. Павич — національний птах Індії і іздовий птах Сканди. Павине пір'я — неодмінна деталь зачіски Крішни.

Мінаратха — «Риб'яча колісниця». Це ім'я має в епосі цар, а його син — *Сатьяратха*, «Колісниця правди» (санскр. *satya* — «істина», «правда» споріднене з укр. *суть*). Санскр. *mina*, хінді *min* — «рибина» (пор. укр. *минь*; назва ця досі вважається праслов'янським запозиченням із фінно-угорських мов; ЕСУМ, III 463). Рибина — атрибут індійського бога кохання Ками, через що він має імена *Мінадгваджа* — «З рибиною на стязі», *Мінакетана*, *Мінакету* — «Рибоемблемний» тощо. Жіноче ім'я *Камасарія*, в яке входить компонент *Кама*, мало дві боспорські цариці IV–III ст. до н.е. (СРС, 100–117). Санскритська назва сузір'я Риб — *Міна*. Є богиня *Мінакші* — «Рибоока», іпостась богині Парваті, дружини Шіви (санскр. *akshi*, хінді *ankh* споріднені з укр. *око*).

Мрігаратха — «Сарнова колісниця» (санскр. *mriga* — «сарна», «олень»). Таке ім'я мав цар держави Айодгі, тієї самої, з якої по-

ходив і в якій царював легендарний Рама. Мріга-сарна — іздова тварина бога вітру Ваю (ім'я споріднене з укр. *віяти, вітровий, буревій, завія* тощо), інше ім'я якого — *Ватар*. Цікаво, що в Києві є місцевість *Мриги*, а по Україні (Київщина, Черкащина, Рівненщина) — численні *Сарни*.

Мушакаратха — «Мишача колісниця». Ім'я Гаруди, іздового птаха бога Вішну — Всевишнього, який уособлює в тризубі ліве вістря. Санскр. *musha, mushaka* (хінді *mush, mushak*) — «миша», «щур» споріднене з укр. *миша, мишка*. Гаруда — цар птахів, що викрав в асурів, вічних супротивників богів-девів, напій безсмертя — амріту (санскр. *a* «не» + *mrita* «смерть», тобто *безсмертя*). Зображається як орел із людським тулубом.

Потріратха — «Вепряча колісниця», жіноче ім'я. Його мала Мая — мати Гаутами Будди, засновника найбільшої нині в світі релігії (за кількістю віруючих). Санскр. *potri, potrin* — «дикий кабан», «вепр» (СРС, 407). З вепром пов'язується Вішну, його третя аватара (втілення) — *Вепр*. Прибравши подобу велетенського вепра, Вішну пірнув на дно океану й підняв на поверхню затонулу під час потогу землю. Водночас *Мая* і *Потрі* — імена богині-воїтельки Дурги, дружини Шиви, ім'я якої у формі *Тіргатао* засвідчене на терені України ще в IV ст. до н.е. Індійська форма імені — *Дургадеві*, «Дурга-богиня», а *Тіргатао* — грецька передача його. Це ім'я мала меотянка (*Меотида* — давня назва Азовського моря), дружина сіндського царя Гекатея (СП, № 11, 1999).

Хансаратха — «Лебедина/Гусина колісниця». Ім'я бога-творця Брахми, який уособлює в тризубі праве вістря. Санскр. *hansa, hansaka*, хінді *hans, hansak* — «гусак», «лебідь».

Імена царів і могутніх героїв:

Бгімаратха — «Колісниця Бгіми». *Бгіма*, «Грізний» (санскр. *bhaya* — «страх», «побоювання», «ляк»; СРС, 475, 482) — цар із роду мудреця-воїна Вішвамітри, батько царя Діводаси. Діводаса — батько царя Судаса (хінді *Судас*), битва якого з десятьма царями описана в «Рігведі». Прізвиська *Судас*, *Сдасюк* і нині побутують в українців.

Джайдратха — «Переможна колісниця». Його в «Махабхараті» мав цар сіндів-сувірів. А сінди, інша назва яких — *сувіри*, жили на теренах України: одна *Сіндика* була на Таманському півострові, а друга, так звана *Сіндська Скіфія* — у низів'ях Дніпра. Сінди-сувіри виявляють спорідненість із українськими сіверами й кімерійцями (ТРС, 10 — 17).

Чітрататха — «Блискуча колісниця». Це ім'я мають в епосі численні епічні герої й царі: радник царя Дашаратхи, царевич країни Панчачи, цар-ядава — батько царя Шури, діда

Крішни, а також син Крішни. *Чітрататха* — й *Полярна зірка*.

Та найчастіше імена з *ратха* означають колісницю з точки зору її бойових якостей.

Апратіратха — «Нездоланна колісниця» (санскр. *a* «не» + *prati* «проти», тобто колісниця, який ніхто й ніщо не може протистояти).

Вірататха — «Богатирська колісниця». *Віра*, «Герой», «Богатир» — одне з імен Крішни й компонент в імені його старшого брата — *Баллавіра* (хінді *Балвір*, пендж. *Балбір*) «Могутній герой», відбите в запорозьких козаків як прізвиська *Балвір*, *Балвір*, *Балбір* і *Балбірченко* (РВЗ, 76, 101, 123, 156, 170, 171, 175, 190, 252, 415).

Дідгаратха — «Могутня колісниця»; *Огхаратха* — «Нестримна колісниця»; *Пратіратха* — «Протистійна колісниця», здатна протистояти будь-якій силі; *Суратха*, «Прекрасна колісниця» — дуже поширене ім'я.

Пуроратха — «Чия колісниця попереду», а переносно — знаменита, видатна людина, ватажок. Те саме, що й *президент*, яке дослівно означає «той, що сидить попереду» (пор. чеське *predseda* й рос. *председатель*).

Іноді ім'я промовляє, що саме завдяки колісниці можна здобути:

Вішваратха — «Колісниця світу». Санскр. *vishva* (*va* суфікс) — «весь», «все», «світ», «всесвіт» (СРС, 608). Ім'я *Вішвамітра* з цим компонентом, яке відповідає слов'янському *Всемир*, відбите в боспорських написах IV і III ст. до н.е. Санскритське ім'я *Вішвалалака* (хінді *Вішвалалак*) — «Захисник світу» українською буде *Всеполк* або *Святополк*, якщо взяти до уваги, що *Свят* не від *святий*, а від *svit* (польське *swiat*).

Кіртіратха — «Колісниця слави». Санскр. *kirti* — «слава», «хвала», синонім йому — санскр. *shravas*, тотожне укр. *слава*. Тому існують паралельні форми індійських імен з цими компонентами: *Бзурікірті* й *Бзурішравас* (санскр. *bhuri* — «багато», «дуже», «вкрай»), тотожне укр. *Борислав*; *Багукірті* й *Багушравас*, тотожне укр. *Богуслав*; *Сукірті* й *Сушравас*, тотожне слов. *Сеслав* (санскр. *su* — префікс, що надає основному слову найвищої якості); *Прітхукірті* й *Прітхушравас* — *Прітхуслав*, «Славний на всю землю», «Земнослав», «Земеслав» (санскр. *prithi, prithvi* — «земля», «країна», *Прітхві* — богиня Землі). Можливо, із санскр. *Прітхушравас* споріднене *Братислава* — назва столиці Словаччини.

Махіратха — «Колісниця землі». Санскр. *mahi* — «земля», досл. «велика». Індійське воїнське ім'я *Махіра* — «Захисник землі» споріднене з українським прізвиськом *Мазена* (ТРС, 166 — 176).

Іноді імена вказують, з чого зроблена колісниця.

Мегхаратха — «Хмаряна колісниця» (санскр. *megha* — «хмара», споріднене з укр. *імла* й рос. *мгла*). Ліричну поему Калідаси «Мегха-дута» (V ст.) український санскритолог Павло Ріттер (1872—1939) переклав українською («Хмаравістун»), російською («Облако-вестник») й італійською мовами. «Мегха-дута» називався й особистий літак Джавахарлала Неру — першого прем'єр-міністра незалежної Індії.

Рукмаратха — «Золота колісниця» — син царя країни Шальва. *Рукма* — «Золотий» звався батько царівни Рукміні, дружини Крішни, ім'я якої співвідносно з латиським прізвиськом *Рукмане*. Інше ім'я батька Рукміні — *Бгішмака*, а воно тотожне українському прізвиську *Бушмака*. Столиця царства Бгішмаки — санскр. *Кундіна*, хінді *Кундін*. А в Україні є історичне місто *Кудин* — одне з так званих «болоховських» міст, назви яких виявляють виразне індоарійське забарвлення. Країна царя Бгішмаки називалася *Бгоджа* або *Відарбга*, а ці назви виявляють спорідненість з етнонімами *бужани* й *дуліби* (ТРС, 39—50).

Хемаратха — «Золота колісниця». Це ім'я мав онук Чітраратхи й батько Сатъяратхи. Санскр. *hema* — «золото». Є жіноче ім'я *Хема* — його має письменниця, дружина першого посла Індії в незалежній Україні Судгіра Девре. *Хема* входить компонентом в індійські двоосновні імена й назви, зокрема, річкові. В Україні побутує жіноче ім'я *Хима* й річкові назви *Хима*, *Химка*, *Химівка* тощо. У боспорських написах III ст. засвідчене жіноче ім'я *Хемата* й чоловіче *Хематін* (СП, № 8, 2000).

Чимало й санскритських термінів на *go* — «корова», «бик», «худоба» відбилися в українських термінах і прізвиськах:

gomīn — «власник корів/худоби» (пор. укр. прізвисько *Гомін*);

goyana, хінді *goyan* — «воловий, бичачий або коров'ячий запруг», «віз», «колісниця» (пор. укр. прізвисько *Гоян*);

govrisha, хінді *govrish* — «бик», «бугай», «самець» (пор. укр. прізвисько *Говриш*, *Гавриш*);

gosvatīn (хінді *gosayīn*), досл. «власник корів» — бог, всевишній; праведник, святий (при звертанні до відлюдників та аскетів); господар, власник (пор. рос. *хозяин*, укр. *хазяїн*); *sayīn* в хінді (від санскр. *svatīn*) — хазяїн, власник; бог, всевишній; чоловік, муж (ХРС I, 483). З чого видно, що санскритське й хінді *go*, *gu* на слов'янському ґрунті мають форму *хо*, *ха*, *ху* (санскр. *gudabha* = укр. *худоба*);

gotukha, досл. «коров'яча морда» — поширене в епосі воїнське ім'я, напр., *Гомуха* (пор. укр. прізвисько *Хомуха*) — син колісничого Індри і воїн-данави в «Махабгараті» (ядави, з яких походили Крішна й Балавіра, мають і назву *данави*); *gotukha* також — назва музичного духового інструмента;

gopta, *goptar* — «захисник», «охоронець» «воїн», досл. «охоронець корів, худоби» (пор. укр. прізвиська *Хонта*, *Хобта*, *Хобтя*, *Гонтар*)

goshala — «корівник», «приміщення для худоби» (пор. укр. *кошара*, де *шара* відповідає санскр. *shala* (укр. *зала*, англ. *hall*, франц. *salle*) — «приміщення»;

gotra — первісно «черета корів», згодом — «сім'я», «рід» (пор. укр. *отара*);

gora — первісно «захисник корів», «пастух», згодом — «воїн», «цар» (прізвисько *Гоян* в козака Білоцерківського полку; РВЗ, 189);

goraka (хінді *gorak*) — «пастушок» або «малий воїн» (пор. *гонак*, улюблений танок запорозьких козаків);

gorala (хінді *goral*) — «захисник/охоронець корів/худоби», «пастух». Популярне ім'я Крішни, відбите в українських прізвиськах *Гупал*, *Гупало*, *Гупалов*, *Гупалюк*, *Гупаленко* (РВЗ, 84, 227, 240, 278, 350, 388, 415) й назвах *Гупали* (на Волині), *Гупалівщина* (на Дніпропетровщині), *Гопло* (озеро в Польщі). Компонент *pala* — «захисник», «оборонець», «охоронець» наявний в етнонімах *пали* (скіфське плем'я), *поляни*, *поляки*;

gopalaka, хінді *gopalak* — те саме, що й *gorala*. Компоненти *pala* й *palaka* (хінді *pal* і *palak*) сходять до санскритської дієслівної основи *pa* — «охороняти», «захистити», «берегти» (СРС, 386). Санскр. *palaka*, хінді *palak* відповідає укр. *полк* у військових термінах *Ярополк* і *Святополк*. Споріднені обидва індійські слова і з укр. *плекати*, *плекання*. Санскр. *gopālana* означає «тваринництво», «скотарство», досл. «плекання корів, худоби»;

gokshira (хінді *gokshir*) — «коров'яче молоко» (санскр. *kshira*, хінді *kshir* — «молоко» споріднене з укр. *сир*);

govīra — «плата за коров'яче молоко» (пор. історичний термін *вира/віра* — відшкодування, штраф, наприклад, за провину, злочин);

goshtha — первісно «місце для корів», «корівник», «стійло», згодом — «місце зборів», «зібрання», «асамблея» тощо (пор. назви українських міст — *Гоща*, *Мирогоща*).

«Дрона-парва» (VII книга «Махабгарати») містить загадковий для дослідників етнонім *ашвашака* — «ашвашаки». Його пояснюють так, ніби це особливе плем'я скіфів-верхівців (скіфів індійські джерела називають *шака*, а іранські — *сака*). Проте світло на цей етнонім проливають саме боспорські факти з теренів України. Боспорські написи III століття фіксують ім'я *Госак* (грецька передача), санскритська форма якого — *Гошак* (хінді *Госак*). Це давній варіант сучасного українського прізвиська *Козак* і важливого для української історії терміна *козак* (СП, № 12, 2001).

В імені *Гошака* компонент *шака* той самий, що і в індійському етнонімі *ашвашака*. Ім'я *Гошака*, *Госак* тлумачиться як «Бико-могутній», «Могутній, як бик», тобто *шака* тут має значення «дужий», «могутній». І якщо прикласти це значення до племінної назви *ашвашака*, то матимемо «Конемогутній», «Могутній, як кінь» (санскр. *ashva* — «кінь»).

Як бачимо, деякі індійські терміни, імена й назви з компонентом *go* мають українські двійники. Так, хінді *gosayin*, тотожне укр. *хазяїн*, утворене від санскр. *gosvatin* — «власник корів, худоби». Синонімом до *госайн-хазяїн* є *gomin*, також «власник корів, худоби», що, очевидно, відбилосся в українському прізвищі *Гомін*. Так само санскр. *govrisha*, хінді *govrish* (*go, gau* «бик» + *vrisha* «самець»), досл. «бик-самець», «бугай», відбите, певно, в українських прізвищах *Говриш*, *Гавриш*. Санскр. *gopalaka*, хінді *gopalak*, тотожні *gopala*, цікаві тим, що компоненти *pala, palak* у них мають слов'янських родичів. Синонімами до *pala* й *palak* є *raksha* і *rakshak* — «захисник», «воїн». Індоіранська основа *raksh/rahsh* — «захищати», «охороняти», «берегти» наявна в етнонімах *русь*, *русичи*, *русичі*. І як синонімами є санскр. *пала-палак* і *ракша-ракшак*, так синонімічні й етноніми *поляни* (*палі*, *поляки*) й *русь* (*русичи*, *русичі*; ТРС, 28 — 38).

В індійців є священна гора *Govardhana*, інакше *Govardha*, назва якої тлумачиться як «Примножуюча корів/худобу» і яка пов'язана з поклонінням Крішні. У назві її те саме *go* — «бик», «корова». Санскритська дієслівна основа *vardh/vridh* — «рости», «посилуватися», «дужчати» (СРС, 568) споріднена зі слов'янською ж основою *валд/волд/злуд/волод*, відбитою, наприклад, у князівських (тобто військових) іменах *Владислав*, *Розволод*, *Володар*, *Володимир* тощо. Численні сліди Крішні по всій Україні на різних рівнях спонукають придивитися до найвищої вершини Карпат — *Говерли*. Назва *Говерла* фонетично напрочуд близька до індійської назви *Говардга*, *Говардгана*. Цілком можливо, що між ними існує спорідненість, і не лише функціональна.

Обидві гори мають ореол святості, що вимагає глибшого пояснення, ніж просто констатації, що обидві гори високі.

Кінь (*ashva*) і бик (*go*) ідуть в індійській історії паралельними курсами, як і в українській. Археологічні знахідки, зокрема, розписна скульптура, засвідчують, що парний орний запряг волів з'являється на Подніпровському Правобережжі наприкінці III тис. до н.е., тобто в трипільські часи (ЯДС, 566).

Кінь і бик (віл) невіддільні від воїнського (*кшатрії*) і селянського (*вайшї*) станів. А кшатрії і вайшї, тобто воїни й землероби — дві найважливіші верстви чотиристанового давньоіндійського суспільства. Усі санскритські терміни на означення цих чотирьох станів відбиті в козацьких і сучасних українських прізвищах. А це свідчить, що й українці, як індійці, іранці та скіфи, знали поділ суспільства на стани.

Віл (бик) і кінь, ці дві надзвичайно шановані в українському та індійському епосі й фольклорі свійські тварини, викликали до життя численні терміни, багато з яких стали повнокровними й високостатусними іменами.

А в українців — і прізвищами.

Література:

- ВСЭ — Зеленин Д.К. Восточнославянская этнография. — М., 1991.
 ЕСУМ — Етимологічний словник української мови. Т. 2—3. — К., 1985, 1989.
 РВЗ — Реєстр Війська Запорозького 1649 року. — К., 1995.
 СП — Слово Просвіти (газ.).
 СРС — Санскритско-русский словарь. — М., 1978.
 ТРС — Наливайко С.І. Таємниці розкриває санскрит. — К., 2000.
 ХРС — Хинди-русский словарь: В 2-х т. — М., 1972.
 ЯДС — Рыбаков Б.А. Язычество древних славян. — М., 1981.
 HN — Gandhi, Maneka. Hindu Names. — New Delhi, 1993.
 Law — Law B.Ch. Historical Geography of Ancient India. — New Delhi, 1984.